

שיעור למס' ערכין דף ו'

(1) שם שלא במקומו לאו קדוש

יש ב' פי' ברש"י:

א'- שם, שלא במקום השם לאו קדוש ומותר בהנאה.

ב'- שם שלא במקומו, פי' שלא נכתב עם המקרא כנתינתו, לאו קדוש בכלל.

ולפי' הב' מ"מ צריך לחתוך מקום השם עצמו שלא יבוא לידי איסור מחיקת השם.

ונמצא שיש ב' מחל'. א'- אם השם נכתב לבד בלי המקרא אם יש קדושה בכלל.

ב'- בענין שיש קדושה, אם שאר הכלי קדוש או לא.

ועי' חי' הגרי"ז [וש"א] שהעירו כמה הערות:

א'- איזה דין קדושה יש כאן, [שהרי לא מדברים כאן באיסור מחיקת השם, כנ"ל]

ב'- מה"ת שקדושת השם יחול על מקום שהשם נכתב. ובפרט לפמש"כ תוס' בד"ה יגוד דאפי' יקלף השם, מקום הקלף מתחתיו קדוש.

ג'- ללי' ב' דרש"י מה"ת שקדושת השם יחול על כל הדף כולו.

ד'- ללי' ב' למה בעי' שייכתב עם המקרא- הרי איירי' בקדושת השם, ודי בשם.

ובי' הגרי"ז דאיירי' בקדושת כתבי הקודש. וכל ספר שיש לו אזכרה עושהו לכתבי הקודש אע"פ שאינו ספר מספרי התנ"ך [ודייק יסוד זה מהרמב"ם והתוס' ע"ש] ובהא איירי' בוסגין. ולי' א' דרש"י סובר דבכתבי הקודש של הזכרות רק מקום האזכרה קדוש ולא שאר הגליון. וללי' ב' אין לזה דין כתבי הקודש אם נכתב במקומו עם המקרא. ובענין זה באמת כל הכלי קדוש וכדין כתבי הקודש שגם הגליון קדוש.

ועי' תוד"ה יגוד שכ' דכשכותב ס"ת וגררו מקום השם שאין לכתוב במקומו. וכל הגרי"ז דא"א לפרש לתוס' דאיירי' בקדושת כתבי הקודש- שזה ודאי לא ייאסר לכתוב עצם הכתבי הקודש במקומו. וצ"ל לתוס' שיש ענין קדושת השם. וזה חל במקומו ואסור לכתוב שום דבר שפחות מקדושת השם באותו מקום.

[ולכא' עד דאתן להכי, י"ל דרש"י בלי' א' ג"כ לומד שהוא ענין של קדושת השם, ובזה יחלוק על לי' ב'- דלדידי הוא ענין קדושת כתבי הקודש, ודו"ק]

(2) סלע זו לצדקה

יל"ע מה חל כשאומר סלע זו לצדקה, ומצי' ג' מהלכים:

א'- המחנ"א הל' צדקה סי' ב' הביא מכמה ראשונים [שו"ת הרא"ש, ריטב"א קדושין, ר"ן נדרים] שיש דין אמירתו לצדקה כמיסרתו להדיט, ונהי' ממון עניים. אבל שר' [ר"ה גאון בפעה"מ ב"ק, ורי"נ] חולקים ע"ז

ב'- המחנ"א שם הביא דברי הרמב"ם סופכ"ב מהל' מכירה שהאומר מה שתלד בהמתי יהי' קודש. דלא חל הקדש בהולד דהוא דשלב"ע דמ"מ הוא חייב להקדישו כשיוולד. והראב"ד שם בהשגות חולק כיון שלא נדר שהוא יקדיש.

כדבי' דברי הרמב"ם כי המחנ"א דמוצא שפתיך תשמור מחייבתו שאח"כ כשיוולד יקדישו, וזה הכוונה במשאה"כ כאשר נדרת ולפ"ז כ' המחנ"א דה"ה באומר סלע זו לצדקה שלא חל נדר בהסלע דמ"מ נתרחיב הגברא ליתנו.

ג- בחי' רבנו חיים הלוי על הרמב"ם הל' מכירה פכ"ב, ובשעי' שה' פ"כ, שחל שם חפצא של צדקה בהסלע ע"י הנדר.

ונפ"מ באמר סלע זו לצדקה ומת, לפי' הא' ולפי' הג' היורשים מחוייבים ליתן, ולפי' ב' אינם חייבים.

ועי' רעק"א שו"ת קמא סי' קמ"ד שהביא פי' א' ופי' ב' הנז"ל, והק' על הרמ"א שפסק ביו"ד סי' רנ"ח ס"ז דאין אמירתו לצדקה כמסירתו להדיוט, ומ"מ פסק בחו"מ סי' רי"ב דאם הקדיש דבשלבל"ע שאין חייב אח"כ להקדישו, וכשי' הראב"ד. ועפ"ז הק' דעק"א דודעת הרמ"א באומר סלע זו לצדקה לא יחול כלום.

ותי' דודאי מודה הרמ"א בדבר שבא לעולם ואמר סלע זו לצדקה שאע"פ שלא חל כלום בהחפצא מ"מ חייב לקיימו, אבל בדשלבל"ע שא"א שיחול כלום על החפצא בשעת דיבורו, גם לא חל על הגברא להקדישו כשיבוא לעולם, ודו"ק.

[ולפי' הג' הנ"ל, דברי הרמ"א א"ש]

והמחנ"א דייק מרש"י בסוגיין שכ' כדידי' דמי דס"ל דאמירתו לעניים כמסירתו.

(3) מותר לשנותה- נפרש לפי ג' הפירושים שנז"ל:

לבי' ב' הנ"ל- י"ל שאין הנדר שכל על הגברא מחייבתו ליתן סלע זו דוקא, ולכן מותר לשנותה. [ומ"מ ס"ד לגמ' דללוותה לאחר, עובר בזה על מוצא שפתיך תשמור]

לבי' ג' הנ"ל- עי' גרי"ז כאן, שכ' דכיון דמ"מ הוי ממון ידידי' ולא ממון עניים אי"ז גזל ומותר לשנותה, וכל הסוגיא הוא כיון שחל עליו שם צדקה- מה הם הדינים של חפצא של צדקה, אם התירו חז"ל ללוותה או לא.

לב' א' הנ"ל- עי' ריטב"א ורא"ש תענית י"ב: שמבו' מתו"ד שהוא ענין של דעת, ששייר לעצמו שמותר לשנותו, וכ"מ ברש"י בד"ה אבל לאחר.

(4) משבאת ליד גבאי אסור

נפרש לפי ג' פי' הנ"ל:

לבי' ב' וג'- עד שבא ליד גבאי מותר לשנותו משום שאינו אלא דין נדר, אבל משבא ליד גבאי אסור דהוי ממון וקים וגזל הוא.

לבי' א' הנ"ל- אי' בריטב"א ורא"ש שם [תענית י"ב:] דאין דעתו אלא בז' שהוא ברשותו, אבל משבא ליד גבאי אין דעתו שיהי' היתר ללוותו.

ועי' בתוס' בד"ה משבאת שהק' מכו' דב"ק לו'; ותי' שרצה להלוותו, וע"ז אמר ר' יוסף אנן יד עניים שקנה במעמד שלשתן והוי כבאת ליד גבאי. אבל עי' במרדכי ב"ק שם שכ' דאע"פ שקנו העניים במעמ"ש, אי"ז נקרא באת ליד גבאי אא"כ באת לידו ממש.

ועי' קה"ל"י ב"ק סי' כ"ח שבי' שנחלקו בהנ"ל, ודו"ק.

(5) שינוי למצוה אחרת

נחלקו הראשונים באומר סלע זו לצדקה אם מותר לשנותו למצוה אחרת.

א'- רבנו ברוך [מובא בתוד"ה עד] דהלוי אם בא ליד גבאי, דלפני שבא מותר ואחר שבא אסור

ב'- תוס' עצמו ס"ל דתמיד אסור לשנותו למצוה אחרת אבי' לפני שבא ליד גבאי

ג'- הרא"ש במס' ב"ב פרק א' סי' כ"ט דמותר לשנותו למצוה אחרת אפי' אחר שבא ליד גבאי

ושי' התוס' מובן- דלכל הפירושים הנז"ל צריך להשתמש לצדקה.

ושי' רבנו ברוך עי' בגרי"ז שכ' דאי"ז גזל לפי הראשונים דאין אמירתו לעניים במסירתו להדיוט, ומ"מ הניח בצ"ע דמ"מ מצד חלות שם צדקה שחל עליו וכמש"ב רבנו חיים הלוי- יהי' חייב להשתמש בו רק לצדקה.

והמחנ"א שם הל' צדקה סי' ב' כ' שהנדר שחל על הגברא אינו אלא שילך לגבוה ואי"צ דוקא צדקה, ויכול להשתמש לכל מצוה. ועי' קצה"ח סי' רי"ב שכ' דלשנות מעני ג"כ יהי' תלוי בפלו' רבנו ברוך ותוס'.

אבל בדברי יחזקאל סי' נ"ה כ' די"ל דאפי' תוס' מודה בכה"ג דמ"מ מקיים הנדר לצדקה, אבל למצוה אחרת לא. [ומ"מ א"א לומר כן אם נאמר דאמירתן לעניים כמסירתו להדיוט, דא"כ הוי ממון עניים וודאי א"א לשנות]

ושי' הרא"ש, הק' במחנ"א שם שהק' דכיון דבא ליד גבאי הוי ממון עניים ואין מותר לשנות, ועו"ק שהרי הרא"ש עצמו בשו"ת כ' דאמירתו לעניים כמסירתו להדיוט וא"כ אפי' לפני שבא ליד גבאי יהי' אסור. ע"ש במחנ"א שהאריך טובא ליישב שי' הרא"ש.

והרא"ש הביא ראי' משעזרק טייעא אינדב שרגא כו' שניי' רחבא ומבו' שהגבאי שינה למצוה אחרת אחר שבא לידו.

ולרבנו ברוך יל"י דרק בצדקה נעשה ממון עניים, אבל בביהכנ"ס לירא אלא נדר ואין שום רשות ממון של ביהכנ"ס.

ולדעת התוס' יל"י אם נימא דס"ל דאמירתו לעניים כמסירתו להדיוט, וג"ז ל"ש בביהכנ"ס.

א"נ יל"ל שביהכנ"ס הוא צורך ציבור, והצבור יכול לשנותו. עי' ברא"ש שם שצידד כן.

(6) גוסס ויוצא ליהרג

בגמ' אי' דלא נידרין דלאו בר דמים הן. ולענין ערכין ביוצא ליהרג נלמד מפסוק כל חרם לא יפדה.

בלימוד מהפסוק לא יפדה, פירש"י אינו בכלל פדיון, ועי' בשיעור לדף כ' חלק א' שהארכנו בפ' ענין פדיון בערכין. וכפשוטו דהיינו בערכין ולא בדמים. ועי' רמב"ם הל' ערכין וחרמים פ"א ה"ג כ' שהגוסס אין לו לא ערך ולא דמים הואיל ורוב הגוססין למיתה הר"ה כמת, וביוצא ליהרג ג"כ כ' שאינו נערך או נודר אינו חייב כלום שזה כמת הוא והמת אין לא ערך ולא דמים. וע"ז נאמר כל יחרם לא יפדה כלומר אין לו פדיון אלא הריהו כמת.

ועי' מנחת חינוך מצוה ש"נ אות י', שהק' למה הוצרך ללמוד מפסוק שמי שהוא מת אינו נפדה לומר שאינו נידר, והרי כפשוטו אין לו דמים וכדאי' בגמ'.

ותי' הגרי"ז דס"ל לרמב"ם דנדרי אדם אינו כסתם נדרי דיקלא וארגא- שהוא התחייבות כשיעור דמים כפי שוויותם, אלא שהוא חלות כעין ערכין רק ששומתו כעבד הנמכר ולא כמה שקצוב בפר' ערכין.

והיינו דהאי נמי ענין של פדיון. ולכן שייך ע"ז גזה"כ דכל חרם לא ייפדה. והא דלא פי' הרמב"ם כפשוטו משום שאין לו דמים. ופי' הגרי"ז ביוצא ליהרג שעבד הנמצא בשוק אינו אלא שומא בעלמא, וזה שייך גם ביוצא ליהרג שאף שאין אדם שירצה לקנותו, מ"מ מצד עצמותו שייך השומא. ומ"מ קשה מגוסס, והגרי"ז לא דיבר בזה.

והמנ"ח שם מצוה שנ', כ' שיש ענין איך שיהי' גוסס ויוצא ליהרג נמכר לעבד, שגוסס מיעוטן חייב, ויוצא ליהרג נוקב מרגליות שוה לימכר עד שיהרג. וצ"ל דמה שאמרה הגמ' בריש דבריהם שאין לו דמים, זה רק ע"פ רוב, ולא בכל ענין, שבענינים שיכול לימכר באמת יחול עליו נדרי דמים. אבל למסקנא שנתמעט גם דמים וגם ערכין מפסוק של כל חרם א"ש שבכל ענין אינן נידרין ונערכין.